

NI LIBERALIZAM, NI ZDRAV RAZUM
Aleksandar Bošković, *Liberalizam, pragmatizam i zdrav*
***razum*, Kultura polisa, 13/14 2010.**

U socijalnim naukama jedno od najsloženijih pitanja je vrsta argumentacije u prilog vrednosnog stanovišta. A naročito kada je u pitanju voljno-interesno zastupanje ideološkog pogleda na politiku. Praktično delovanje i ideološku opredeljenost uvek je poželjno pokriti naučnim obrascem mišljenja. Neko to čini spretno, a ima i previše onih koji su nespretni u ovom poslu. Dobar primer za ovo drugo je tekst Aleksandar Bošković, *Liberalizam, pragmatiza i zdrav razum*, (Kultura polisa, 13/14 2010.).

U tekstu o kome je reč, kritičku pažnju privlače: 1) karakteristično značenje pojma liberalizma i srpskog liberalizma iz 1972. godine, 2) ocena srpske inteligencije, 3) shvatanje države i srpske državotvornosti posebno, i najzad, 4) moralno-politički lik srpskog naroda.

Liberalizam i srpski „liberalizam” iz 1972/73

Nije jasno za koju teoriju liberalizma optira A.Bošković. Izložena su tri pogleda: 1) suprotstavljanje oblicima političkog apsolutizma (prosvetiteljstvo), 2) slobodan pojedinac kao vrhovna vrednost, 3) ograničavanje moći države. Čini se da pisac teksta o kome je reč, prihvata drugo stanovište, koje dopunjava mišljenjem jednog britanskog antropologa o slobodnoj volji kao uslovu konstrukcije pojedinačnog identiteta. Prigovor ovom mišljenju je u tome što posmatra zajednicu kao *voljnu* (slobodan ulazak i izlazak) a ne i kroz oblike *nužnih* odnosa u porodici, na radnom mestu i drugim institucijama.

Na jednom mestu u tekstu, proizvoljno se dovodi u vezu potreba za kolektivom sa Frojdomim (A.B. piše Freud) teorijom o hordi i strahom od slobodnih pojedinaca.

Sa ovako mutnim pojmom liberalizma autor prelazi na „analizu” liberalizma u Srbiji. Začudo, njegova polazna tačka je 1972. godina, a to je godina u kojoj je jedna komunistička frakcija imenovana kao liberalizam, poražena od druge tvrde linije unutar SK Srbije. Začudnost ide i dalje. Aleksandar Bošković povezuje poraz te frakcije sa padom Berlinskog zida.

Evo autentičnih reči: „*Posledice ovog političkog poraza Srbija je posebno osetila kroz specifičan otklon prema onome što se događalo u svetu, pre svega povezano sa padom Berlinskog zida i političkim posledicama koje je doneo slom socijalizma u Istočnoj Evropi 1989. i 1990. godine*”.(153)

Od te 1972. godine, liberalizam je prokazan kao teorija i kao praksa do dana današnjeg, tvrdi autor. A danas, 2009. godine, u Srbiji je čuvar liberalizma LDP, stranka koja nudi, po mišljenju A.Boškovića, „racionalni izbor”, građanima Srbije.

Šta je racionalni izbor? To je izbor koji bi vodio blagostanju pojedinca i prosperitetu čitave zajednice. Tako je velika zagonetka racionalnog izbora svedena na nekoliko opštih pojmova i jednu malu stranku koja ne mari za državu i naciju. A druge stranke povlađuju širokim masama umesto da se okupe oko ideje „autonomnog pojedinca kao osnovnog činioca slobodnog demokratskog društva”.

U istorijsko-sociološkim i politikološkim radovima, objavljeni su rezultati opsežnih analiza razdoblja Srbije i SFRJ pod komunističkom vlašću. Danas, imenovati komuniste kao liberale, govori nam ili o mutnim pojmovima liberalizma ili neznanju osnovnih činjenica iz novije istorije Srbije. A povezati 1972. i pad Berlinskog zida je jedna obična novinarska tvrdnja a ne naučna i kao takva ne zahteva kritički osvrt.

Srpsku inteligenciju narod „prezire” a ova mu se dodvorava

Da vidimo kako Aleksandar Bošković razumeva *srpsku inteligenciju*. Ona nije postojala od vremena nadrealista. A kada je stasao srpski intelektualac želi da se dopadne širokim narodnim masama. Sa retko viđenom proizvodljivošću autor izlaže utiske o srpskoj inteligenciji i njenom odnosu prema narodu i naroda prema njoj. Ona je „tradicionalno zatvorena i provincijalna”, narod je „prezire” a ono malo inteligencije teži da se „dopadne” narodu. A dopadanje je uvek pragmatično- stiče se korist. Nenadano, ovaj prezir se proteže i prema nauci i naučnicima u Srbiji i u napomeni se ukazuje na plate u naučnim institutima (!).

Ovaj galimatijas od inteligencije i naroda u Srbiji dopunjen je citatom ruskog istoričara i etnografa Rovinjskog iz daleke 1868. godine, koji je zapisao da ondašnja inteligencija „suviše malo izmiče masama”. Šta je tu nelogi-

čno? Inteligencije je bilo u Srbiji i pre nadrealista. Zašto bi se udvarala masama ako je tako blizu?

A kada je reč o koristoljublju inteligencije u savremenom srpskom društvu i njenom odnosu prema narodu, onda treba imati samo oštro oko da bi se konstatovala činjenica o širokom krugu srpskih intelektualaca koji preziru sopstveni narod. O tome sam opširno pisao u mojoj knjizi *Rodomrsci* (2008).

Država i Musolini

Šta je država i kakva je uloga države u životu društva i pojedinca? Ne može se imati mutan pojam o liberalizmu, inteligenciji a bistar o državi. I to potvrđuje autor, na pitanju države. Savremenu državu on objašnjava principima sicijalijanske mafije(!). Ona štiti građane u zamenu za novac (porez). Posle ovoga ništa ne iznenađuje u „naučnom” mišljenju A. Boškovića o političkim stvarima. Tako, on se ispoveda da „niko do sada nije argumentovano pokazao da država nužno mora da postoji”. Ona postoji zato što ljudi veruju u državu a ne zato što je objektivno opravdana.

A od obožavanja države do totalitarizma samo je jedan korak, tvrdi A.Bošković. I sada sledi kreščendo. Musolini je rekao: „Sve za državu, ništa izvan države, ništa protiv države”. A naučni savetnik A. Bošković umno dopisuje:”U ovom kontekstu treba razumeti i insistiranje gotovo svih političkih partija u Srbiji danas na principu takozvane „državotvornosti” (156).

Tako, dobili smo čudovište u prisustvu razuma. U Srbiji državotvorne stranke nastavljaju Musolinijevu ideologiju. I sve to pod okriljem naučne akribije.

Srbi – nacionalni stid

Kakvi su Srbi? Na ovo pitanje se može odgovoriti i bez navođenja stavova A.Boškovića. Ipak, da isključimo svaku proizvoljnost.

Za odnos prema demokratiji, dovoljan je citat iz govora Živojina Perića iz 1909. godine. „Ja sam gospodo protiv demokratije....jer počiva na principu jednakosti....koji uništava svaki autoritet”.

Da Srbi strogo slede rečenicu Živojina Perića, naš naučni savetnik dokazuje etiketama koje dolaze iz kruga srpskih antisrba.

U Srbiji je sramota biti antififašista, istorija se revidira a to je poraz čitavog društva.

U Srbiji je eksplozija nasilja a dokaz su ubijeni strani navijač, „parada ponosa” i miting „Kosovo je Srbija” iz februara 2008. godine.

U Srbiji su velikodržavni projekti na sceni od Nikole Pašića do Dobriće Ćosića.

Srbi i Srbija će se oporaviti ako se „ljudima na ovom prostoru pruži mogućnost da slobodno odlučuju o svojoj sudbini” (Samo da dopuste Vašington i Brisel, NATO i SAD- Z.A).

U Srbiji se, tvrdi A.Bošković zajedno sa piscem *Filozofije palanke*, čovek može da bude „ili Srbin ili čudovište”.

I ovde moraju da se stave logički prigovori. Ako se A.Bošković zalaže da autonomni pojedinac slobodno bira svoj životni i misaoni put, da bude suveren u Milovom smislu reči, kako onda drugačije autonomije ličnosti, one koje nisu po volji A. Boškovića atribuirati kao precivilizacijske oblike mišljenja i ponašanja, kao iracionalno izražavanje? A kako tek objasniti sebi nesaglasna mišljenja kao „instiktivni krik uplašanih i neobrazovanih pojedinaca”!? Oni drugi, nisu slobodni i autonomni u mišljenju i ponašanju, logično sledi zaključak.

Generalno ocenjujući tekst A.Boškovića, možemo da zaključimo da je predmet njegove kritike srpska nacija i institucija države. Reč je o jednom dovođenju stanovišta liberalizma do krajnjih konsekvencija. A to je anarhizam.

h h h

U središtu teksta čije se teze ovde kritički osporavaju nalazi se nerazumevanje odnosa države i individualnih prava i slobode ili kako bi autor napisao, suverenog pojedinca. Zadržaću kritičku pažnju na elaboraciji odnosa države i slobode pojedinca kao vrhovnom vrednošću države.

Sa istorijskom pojavom države, čovek je mogao da računa na vlastitu sigurnost i slobodu u zajednici sa drugim ljudima na određenoj teritoriji. Tek u državi mogla je da se na pravni način reši jedna od najvećih antropoloških zagonetki – potreba za vlašću. Država i sloboda su u neprekinutom protivrečenju.

Istorijsko mišljenje o pravim ciljevima države (antičko opšte dobro, liberalno sloboda pojedinca) u stopu su pratili racionalni i ogorčeni kritičari institucije države (anarhisti, marksisti, liberali). Naše vreme opet je u znaku „odumiranja države”. Ideolozi globalizacije sa idejom o supremaciji ljudskih prava nad suverenitetom države napadaju nacionalna prava države pri čemu ideološki pomeraju „male” suverenitete u svoje velike države.

Ova kritika sa stanovišta individualnih ljudskih prava nije nova u istorijsko saznanom smislu. Bentam je najtemeljitiije podvrgao kritici francusku *Deklaraciju prava čoveka i građanina* tvrdeći da prava ne prethode vlasti, zapravo da tek u sistemu zakona prirodna prava (prava čoveka) mogu dobiti svoje mesto. Cilj je države da omogući najveću korist i zadovoljstvo za najveći broj svojih članova. Bentam je kritikovao primarnost prirodna prava za državu utilitarističkim argumentom.

Racionalistička tradicija odbrane prava države bila je predmet osporavanja raznolikih političkih učenja i akcija. Stratezi i ideolozi „novog svetskog poretka” prave novi *mit slobode i prava* da bi ga potom instrumentalizovali u kritici prava države. To je odnos viših (jačih) i nižih (slabijih) država u kome ove druge treba samo da izvršavaju zahteve drugih. Tako prve države (SAD, države EU) procenjuju stanje ljudskih prava u drugim državama, zahtevaju usklađivanje prava sa „međunarodnim pravima”, sude o tome koliko su pravna sredstva malih država prilagođena svrsi. Vrhunac takvih intervencija u korist ljudskih prava je odlučivanje o kadrovskim političkim pitanjima malih, slabih država.

U savremenom svetu, ideologija individualnih prava i sloboda je dobila prevagu u odnosu na državni razlog. Kako se odbraniti od ideologije ljudskih prava? Jedina odbrana je da se dovedu u vezu sa pravima države. Suočene sa nekontrolisanim nasrtajem Vašingtona i Brisela na male države jedini aktivni otpor koji bi imao smisla jeste odbrana koncepta prava države.

Osnovno uporište odbrane prava države nalazi se u nekim univerzalnim vrednostima društvene zajednice. Država pre svega mora da ima neprikosnoveno pravo na postojanje, narod koji živi u njenim granicama mora da uživa mir i sigurnost. Isto tako država ima pravo na sopstvenu volju, ona u prostoru slobode određuje svoje shvatanje opšteg dobra. Najzad, država mora da uživa pravo na omogući svojim građanima traganje za srećom. Njene institucije treba da izgrađuje vlastitim moćima koliko je to moguće a svako ugledanje na iskustva drugih država mora da bude motivisano iznutra, iz sopstvenog mišljenja i tradicije.

Država nije samo teritorija, stanovništvo, vlast već i deo duše koju u sebi nosi narod koji ju je stvarao. Prava države su zapravo prava naroda koji u njoj živi da traga za formama zajedničkog života, za sigurnošću i slobodom. Napad na ta prava države napad je na prava i slobode građana da žive po svojoj tradiciji, navikama i shvatanjima. Sa tog stanovišta pravo je države da izabere oblik vlasti i društveno uređenje. Bila ona paternalistička ili liberalna država, stvar je njenih građana a ne samozvanih svetskih čuvara prave i istinske države.

Država postoji da bi branila teritorijalnu celovitost, pravo naroda da bira svoju vlast i mir građana od nasilnih pokušaja da se te vrednosti i prava ugroze. To znači da je pravo države da se demokratskim sredstvima bori za duhovno (moralno) jedinstvo građana i osećanje solidarnosti. Jedinstvo se ne shvata kao žrtvovanje moralne autonomije i slobode pojedinca nekakvom dogmatskom i nasilnom programu odbrane države. Mora se uvek imati na umu činjenica da država može da: a) podstiče egoizam svojih građana, b) podstiče osećanje društvene solidarnosti. Pravo je države da odredi svoje prioritete: odbrana, bogaćenje građana, vaspitavanje, obrazovanje.

Osnovna prava države mogu se ostvariti samo pod uslovom da postoji jednakost u pravima država na međunarodnom terenu. Ukoliko jedna ili grupa država dopusti sebi moć da se meša u unutrašnje poslove drugih država, onda se gubi taj temeljni uslov pravnog odnosa u međudržavnim odnosima. Kada se jednom dozvoli da velika država napravi od manje(i veće) države vazalni odnos, kraja nema u širenju spoljne kritike i mešanja.

Prava države su prava na istoriju, na kulturu, na tradiciju; drugim rečima to su prava na razlike u političkoj istoriji sveta. Na području takvih prava stvara se dobar osnov za konflikt između država. Razlike su sok napretka i svaka težnja da se svetske države uredi po jednom iskustvu i po jednom modelu mora voditi u stagnaciju i sivilo. Takva politička harmonija bila bi nešto što bi svaki razuman čovek morao da odbaci kao pretnju životu.

Svet je postojao u dosadašnjoj istoriji kao svet dubokih političkih razlika pa je opstao i preživeo. Koji je to razlog da se danas, u tehnički i komunikacijski izmenjenom svetu insistiralo na gušenju i suzbijanju prava države da ide sopstvenim putem u budućnost. Briga koju pokazuju SAD i EU države za narode drugih evropskih i vanevropskih država ne može biti veća od stanovnika tih država. Najnovije iskustvo je zapravo pokazalo da je mešanje u prava države usmereno prema sistemu vlasti ili ličnostima na vlasti, a isto tako i prema onim državama koje su po svom sastavu višenacionalne.

Pravo je suverene države da određuje ko će biti na vlasti. Samovolja najmoćnijih država savremenog sveta je došla dotle da se u ime ideologije ljudskih prava male i slabe države dekomponuju i razgrađuju. Najsloženija odbrana prava višenacionalne države obuhvata prava pojedinačnih nacija u njenim granicama. Da li su prava nacija iznad prava višenacionalne države? Dopustimo pretpostavku da su prava nacije iznad prava višenacionalne države. U tom slučaju pravo mora biti univerzalno, dakle primenljivo na sve nacije u višenacionalnim državama sveta.

Problem koji se postavlja pred savremeni svet je ono što sledi iza prava na nacionalnu državu. I kada se uspostave jednonacionalne države neće, kako sada stvari stoje, prestati napadi na prava države od onih koji misle da su ču-

vari svetskih ljudskih prava. Suočeni sa tom činjenicom, mislioci politike i države moraće da izrade koncept odbrane od takvog svetskog jedinstva ili će pristati na vlastitu suvišnost u svetu čiste sile i pragmatike.

Zaključak

U središte javnosti treba staviti suvernog pojedinca, to je teza teksta koji je ovde predmet kritike. Izloženo stanoviše je logički nekoherentno, pojmovno-teorijski neutemeljeno, ali sa referentnom literaturom. Rad je dobar primer upotrebe teorijskih izvora bez argumentativne snage. Umesto naučnih činjenica i valjano zasnovanog metodskog postupka, dobili smo tekst sa ideološkim proizvoljnostima i političkim pristrasnostima u odnosu na jednu stranku.

Rad Aleksandra Boškovića je dobar primer mišljenja koje polazi od teorije liberalizma a završava u misaonom anarhizmu. Šta je konsekvencija slobode pojedinca shvaćene kao odnos prema sebi, prema sopstvenom telu i umu. Šta je društvo sa suverenim pojedincima u krajnjoj liniji? Po ko zna koji put pokazuje se da i kada razum ne spava na scenu izlaze monstrumi.